

РЕЛИГИЈА И ОТВОРЕНО ДРУШТВО 21. ВЕКА

Социолошки преглед је часопис који подстиче различите академске наративе и пружа ауторима могућност да негују најбољу научну традицију социолошког, али и мултидисциплинарног, разматрања најактуелнијих тема данашњице. У том светлу, данас у 21. веку, сведоци смо чињенице да религија није „поражена“ и да није изгубила место ни у приватном животу човека, нити у друштвеној јавности (Subotić, 2019). Савремено друштво „подстиче“ убрзани процес модернизације, који се оцртава на све друштвене елементе. Друштвене промене, условљене модернизацијом, препознате су као фактори који подстичу процес „секуларизације свести“.

Прихватајући концепт „отвореног друштва“, савремене државе препознају верску различитост, али виде секуларизацију као свој потенцијал, што указује на то да је религија комплексан друштвени феномен који се манифестује на све њене сегменте. Очито, као таква, наглашава потребу за мултидисциплинарним приступом у истраживању религиозности, комбинујући увиде из социологије, политичких наука, антропологије и других дисциплина како би се омогућило свеобухватније разумевање феномена религије у данашњем свету. Ово је био основни разлог због чега је овај темат опште дефинисан као *Религија и отворено друштво 21. века*. Тематски број састоји се од шест аутентичних научних прилога који се баве дубоким и сложеним темама религиозности у савременом друштву. Објавили смо радове који на јединствен начин осветљавају различите димензије религиозности, њене интеракције са друштвеним, политичким и личним идентитетима, као и методолошке изазове у њеном истраживању.

Свеску отвара рад Владимира Бакрача, „Аспекти институционалне религиозности и/или (не)вредности Европског друштвеног истраживања у Црној Гори“, у којем аутор истражује повезаност религиозности са политичким оријентацијама у Црној Гори, анализирајући како се религијска уверења преплићу са политичким ставовима и преференцијама. Користећи податке (ESS) из 2018/2019. и 2020/2021. године, аутор тестира хипотезу постојања тренутне стабилизације верске структуре у Црној Гори и

¹ nvasojevic@idn.org.rs; <https://orcid.org/0000-0003-0131-1831>

несклада између верских и професионалних декларација и верских обичаја, и указује на везу између димензија религиозности и „десничарске“ политичке оријентације.

Рад Снежане Попић, „Упитност одрживости етнорелигијског идентитета као доминантне форме колективних идентификација на Косову и Метохији“, бави се разматрањима проблема одрживости концепта етнорелигијског идентитета у дефинисању структуре колективних идентификација на Косову и Метохији. Социолошки је важно пратити да ли су, и колико, политички релевантни идентитети дефинисани етнорелигијским ознакама (изворним и новим), сличностима и разликама.

Трећи рад у овом темату, „Савремено разматрање односа између науке и религије“, испитује неколико могућих односа између науке и религије: сукоб, независност, дијалог и интеграцију. Аутори Ђурић и Нуркић оспоравају став да су наука и религија независне и да „оперишу“ на различитим основама, и показују да слични проблеми постоје и у случајевима дијалога и интеграције. Истичу да се веровања, која су формирана у раном узрасту, тешко коригују, а дијалог ретко мења дубоко укореењена уверења, често изазивајући чак и сукобе.

Чланак Метјуа Пулиса, Љиљане Ђумуре и Лука Ц. Бухагијара, „Молитва, грађански активизам и култура: компаративна студија Србије и Малте“, бави се приказом савременог друштва које карактерише плурализам, који указује на разлике у вредностима и пракси. У раду аутори анализирају повезаност социодемографских варијабли са врстом молитве коју људи практикују, као и грађански активизам у Србији (Балкан) и на Малти (Јужна Европа). Откривају да су све врсте молитви у значајној корелацији са грађанским активизмом у обе земље, као и да је учесталост различитих врста молитви у корелацији између специфичних врста молитве и грађанског активизма. Овај рад пружа увид у сложеност и динамичност религијских идентитета у данашњем свету.

Рад Тодоровића, Ђорђевића и Кубурићке, „Веронаука у српским школама од 1990. до данас (разлози увођења, актуелно стање и перспективе)“, бави се процесом увођења верске наставе у образовни систем Србије, као и њеном заступљеношћу. Аутори нуде свој предлог за унапређење религијског образовања у Србији, који је заснован на критичкој анализи наставних средстава, статуса вероучитеља у образовном систему, као и сагледавања актуелних расправа стручњака о месту и добробитима стриктно професионалног модела верске наставе у школском систему.

Темат се завршава радом „Примена вештачке интелигенције у контексту образовног система у Србији, с посебним фокусом на религијско образовање“, који се бави данашњим феноменима образовног система и указује на све већи утицај вештачке интелигенције (ВИ) у савременом друштву, који утиче на трансформацију образовне праксе. Аутори Томић и Радовановић дају анализу позитивних и негативних аспеката интеграције ВИ у образовању, са посебним фокусом на верску наставу.

Радови представљени у овом темату заједно осликавају сложену слику религиозности у савременом друштву, истражујући њене различите димензије кроз призму професионалних разлика, политичких афилијација, образовних политика, методолошких изазова и социјалних промена. Значај овог тематског броја није само у његовом академском доприносу већ и у томе што он отвара простор за даљу дискусију и рефлексију о улози религиозности у савременом свету, изазовима

с којима се суочавају истраживачи у овом пољу и потенцијалним путевима за будућа истраживања. Такође, овај тематски број позива на критичку рефлексију о улози религије у друштвеном животу и о томе како се религијске институције и праксе могу трансформисати да би одговориле на потребе савременог друштва.

На крају, као уредница тематског броја, захваљујем свим ауторима на приложеним радовима, рецензентима на њиховим драгоценим увидима и, наравно, уредници *Социолошкої иреїледа* Снежани Стојшин, као и целокупној редакцији на лепој сарадњи током припреме темата.

RELIGION AND OPEN SOCIETY OF THE 21ST CENTURY

(Translation *In Extenso*)

Sociološki pregled / Sociological Review is a journal that encourages various academic narratives and provides authors with the opportunity to nurture the best scientific tradition of sociological, as well as multidisciplinary, considerations of today's most topical issues. In this light, today, in the 21st century, we witness the fact that religion is not 'defeated' and has not lost its place either in people's private lives or in public society (Subotić, 2019). Contemporary society 'encourages' an accelerated process of modernization that is reflected in all social elements. Social changes conditioned by modernization are recognized as factors that encourage the process of 'secularization of consciousness'.

By embracing the concept of 'open society', modern states recognize religious diversity, but see secularization as their potential, which indicates that religion is a complex social phenomenon that manifests itself in all its segments. As such, it clearly emphasizes the need for a multidisciplinary approach in the study of religiosity, combining insights from sociology, political science, anthropology and other disciplines to enable a more comprehensive understanding of the phenomenon of religion in today's world. This was the main reason why this topic was broadly defined under the name "Religion and Open Society of the 21st Century". This thematic issue consists of 6 authentic scientific contributions dealing with deep and complex topics of religiosity in contemporary society. In this issue, we have collected papers that uniquely illuminate different dimensions of religiosity, its interactions with social, political and personal identities, as well as methodological challenges in religiosity research.

This issue opens with Vladimir Bakrač's paper entitled "Aspects of institutional religiosity and/or (non-)credibility of European Social Survey in Montenegro", which investigates the connection between religiosity and political orientations in Montenegro, analyzing how religious beliefs intertwine with political attitudes and preferences. Utilizing data from the European Social Survey (ESS) from 2018/2019 and 2020/2021, the author tests the hypothesis that currently there is stabilization of the religious structure in Montenegro and a discrepancy between religious and confessional declarations and religious customs, while also indicating a link between dimensions of religiosity and 'right-wing' political orientations.

¹ nvasojevic@idn.org.rs; <https://orcid.org/0000-0003-0131-1831>

Snežana Popić's paper entitled "The Sustainability of Ethno-Religious Identity as the Dominant Form of Collective Identification in Kosovo and Metohija" deals with considerations of the sustainability of the concept of ethno-religious identity in defining the structure of collective identifications in Kosovo and Metohija. It is sociologically important to track whether and to what extent politically relevant identities are defined by ethno-religious markers (both original and new), similarities, and differences.

The third paper in this volume, under the title "Contemporary Considerations of the Relationship between Science and Religion", examines several possible relationships between science and religion: conflict, independence, dialogue, and integration. The authors Đurić and Nurkić challenge the notion that science and religion are independent and 'operate' on different grounds, demonstrating that similar problems exist even in cases of dialogue and integration. They emphasize that beliefs formed at an early age are difficult to correct, and dialogue rarely changes deeply rooted beliefs, often even provoking conflicts.

The article by Matthew Pulis, Ljiljana Ćumura and Luke J. Buhagiar entitled "Prayer, Civic Engagement, and Culture: Comparative Study of Serbia and Malta" deals with the depiction of contemporary society characterized by pluralism, which indicates differences in values and practices. In this paper, they analyze the relationship between socio-demographic variables and the type of prayer practised by people, as well as civic activism in Serbia (Balkans) and Malta (South Europe). They find that all types of prayers significantly correlate with civic activism in both countries, and the frequency of different types of prayers correlates with specific types of prayer and civic activism. This work provides insights into the complexity and dynamism of religious identities in today's world.

The paper by Todorović, Đorđević, and Kuburić, entitled "Religious Education in Serbian Schools from 1990 to the Present (reasons for introduction, current situation, and perspectives)", addresses the process of introducing religious education into the educational system of Serbia, as well as its representation. In this paper, the authors offer their proposal for improving religious education in Serbia, based on a critical analysis of teaching aids, the status of religious teachers in the educational system, as well as an overview of current debates among experts regarding the place and benefits of a strictly confessional model of religious teaching in the school system.

This issue concludes with the paper entitled "The Application of Artificial Intelligence in the Context of the Educational System in Serbia, with a Special Focus on Religious Education," which addresses phenomena present in today's educational system that indicate the increasing influence of artificial intelligence (AI) in contemporary society, impacting the transformation of educational practices. The authors Tomić and Radovanović provide an analysis of the positive and negative aspects of integrating AI into education, with a specific focus on Religious Education.

In summary, the papers presented in this edition collectively provide a complex picture of religiosity in contemporary society, exploring its various dimensions through the lens of confessional differences, political affiliations, educational policies, methodological challenges, and social changes. The significance of this thematic issue lies not only in its academic contribution but also in its opening the space for further discussion and reflection on the role of religiosity in the modern world, the challenges encountered by researchers in this field, including potential pathways for future research. Additionally, this thematic

issue calls for critical reflection on the role of religion in social life and the manner in which religious institutions and practices can transform to meet the needs of modern society.

Finally, as the editor of this thematic issue, I am grateful to all the authors who have contributed their articles, to the reviewers for their valuable insights, and of course, the editor of the *Sociological Review*, Snežana Stojšin, as well as the entire editorial team, for their wonderful collaboration and contribution in the preparation of this topic.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Subotić, M. (2019). Religion and War – the Return of the Written-off. *Međunarodni problemi*, 22 (4), 476–497. [In Serbian]
- Esposito, J. L. (2008). *Unholy War – Terror in the Name of Islam*. Sarajevo: Šahinpašić. [In Serbian]